

Kohtuasi C-518/22

Eelotsusetaotluse kokkuvõte vastavalt Euroopa Kohtu kodukorra artikli 98 lõikele 1

Saabumise kuupäev:

3. august 2022

Eelotsusetaotluse esitanud kohus:

Bundesarbeitsgericht (Saksamaa Liitvabariigi kõrgeim töökohus)

Eelotsusetaotluse kuupäev:

24. veebruar 2022

Hageja ja kassatsioonkaebuse esitaja:

J.M.P.

Kostja ja vastustaja kassatsioonimenetluses:

AP Assistenzprofis GmbH

Põhikohtuasja ese

Hüvitise nõue vanuse alusel diskrimineerimise eest

Eelotsusetaotluse ese ja õiguslik alus

Direktiivi 2000/78/EÜ artikli 4 lõike 1, artikli 6 lõike 1, artikli 7 ja artikli 2 lõike 5 tõlgendamine, arvestades Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni artiklit 19 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta nõudeid; ELTL artikkel 267

Eelotsuse küsimus

Kas direktiivi 2000/78/EÜ artikli 4 lõiget 1, artikli 6 lõiget 1, artiklit 7 ja artikli 2 lõiget 5 saab – arvestades Euroopa Liidu põhiõiguste harta nõudeid ja Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni artiklit 19 – tõlgendada nii, et sellises olukorras, nagu on kujunenud põhikohtuasjas, võib vanusel põhinev otsene diskrimineerimine olla põhjendatud?

Viidatud rahvusvahelise õiguse normid

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsioon, preambuli punktid c, h, j ja n ning artiklid 1, 3, 5, 12 ja 19

ÜRO puuetega inimeste õiguste konventsiooni komitee üldmärkus nr 5 (2017) enesemääramisel põhineva elukorralduse ja kogukonda kaasamise kohta, II jaotise punkti 16 alapunkt a ning IV jaotise punkt 80

Viidatud liidu õigusnormid

Euroopa Liidu põhiõiguste harta, artiklid 1, 7, 21 ja 26

Nõukogu 27. novembri 2000. aasta direktiiv 2000/78/EÜ, millega kehtestatakse üldine raamistik võrdseks kohtlemiseks töö saamisel ja kutsealale pääsemisel (EÜT 2000, L 303, lk 16; ELT eriväljaanne 05/04, lk 79), artiklid 1, 2, 4, 5, 6 ja 7

Viidatud riigisisised õigusnormid

Saksamaa Liitvabariigi põhiseadus (Grundgesetz für die Bundesrepublik Deutschland), artiklid 1 ja 2

Üldine võrdse kohtlemise seadus (Allgemeines Gleichbehandlungsgesetz, edaspidi „AGG“), §-d 1, 3, 5, 7, 8, 10 ja 15

Sotsiaalseadustiku esimene raamat (Sozialgesetzbuch Erstes Buch, edaspidi „SGB I“) – Üldosa (Allgemeiner Teil), § 33

Sotsiaalseadustiku üheksas raamat (Sozialgesetzbuch Neuntes Buch, edaspidi „SGB IX“) – Puuetega inimeste rehabilitatsioon ja kaasamine (Rehabilitation und Teilhabe von Menschen mit Behinderungen), §-d 8 ja 78

AGG kohaselt on keelatud töötajate muu hulgas vanuse alusel diskrimineerimine. Erinev kohtlemine on erandina lubatud juhul, kui teatav vanus on kutsetegevuse laadist või tingimustest tulenevalt oluline ja määrav kutsenõue (§ 8), või kui erinev kohtlemine on objektiivne ja asjakohane ning põhjendatud õiguspärase eesmärgiga (§ 10). Diskrimineerimiskeelu rikkumise korral peab tööandja hüvitama sellega tekitatud kahju või – mittevahalise kahju korral – maksma mõistlikku rahalist hüvitist (§ 15).

Vastavalt SGB IX §-le 8 koostoimes SGB I §-ga 33 täidetakse puuetega inimestele tugiteenuste osutamisel teenuste saajate põhjendatud soovid, kui võrd need on mõistlikud. Seejuures võetakse arvesse teenuste saajate isiklikku olukorda, vanust, sugu, perekonda ning usulisi ja maailmavaatest tulenevaid vajadusi.

SGB IX § 78 („Tugiteenuste osutamine“) lõikes 1 on sätestatud: „Igapäevaeluga iseseisvaks ja enesemääramise õigusest lähtuvalt toimetulekuks, sealhulgas päevakava koostamiseks osutatakse tugiteenuseid. Tugiteenused hõlmavad eelkõige abi igapäevaste toimingute tegemisel, nagu majapidamise korraldamine, sotsiaalsete suhete kujundamine, isikliku elu korraldamine, osalemine kogukondlikus ja kultuurielus, vaba aja veetmine, sealhulgas spordiga tegelemine, ning raviteenuste ja arsti määratud toimingute tõhususe tagamine. Abi hõlmab suhtlust kogukonnaga nimetatud valdkondades.“

Asjaolude ja menetluse lühikokkuvõte

- 1 Kostja pakub puuetega inimestele muu hulgas tugiteenuseid mitmes eluvaldkonnas (nn isikliku abistaja teenus). Kõnealuseid teenuseid osutatakse SGB IX § 78 lõike 1 alusel.
- 2 Kostja avaldas 2018. aasta juulis töökuulutuse, mille kohaselt otsis 28aastane üliõpilane A kõikides igapäevastes eluvaldkondades naissoost abistajaid „soovitavalt vanuses 18–30“.
- 3 Hageja, kes on sündinud 1968. aasta märtsis, kandideeris sellele töökohale ja sai kostjalt äraütleva vastuse. Pärast tulemusetut kohtuvälist vaidlust esitas hageja AGG § 15 alusel kostja vastu hüvitise nõude.

Põhikohtuasja poolte peamised väited

- 4 Hageja leiab, et AGG nõudeid rikkudes diskrimineeris kostja teda töökohale kandideerimisel tema vanusest tulenevalt, mistõttu peab kostja AGG § 15 alusel talle hüvitist maksma. Kostja tööpakkumine, milles oli sõnaselgelt märgitud, et otsitakse abistajaid vanuses „18–30 eluaastat“, annab alust eeldada, et hageja jäeti kandidaatide hulgast välja tema – kõrgema – vanuse tõttu ja seega diskrimineeriti hagejat. Kostja ei lükanud seda eeldust ka ümber. Erinev kohtlemine vanuse alusel ei ole tugiteenuste osutamise valdkonnas mitte kuidagi põhjendatud. Seda ei luba eriomaseid kutsenõudeid käsitlev säte (AGG § 8) ega vanuse alusel erineva kohtlemise lubatavust käsitlev säte (AGG § 10). Teatav vanus ei ole tugiteenuste osutamisega kaasneva usaldusliku suhte kujunemiseks oluline; vastupidi – sellisel juhul nagu käesolev võib isiklikuks abistajaks oleva keskealise inimese suurem elukogemus pakkuda puudega inimese jaoks pigem märkimisväärseid eeliseid. Kui valik oleks tehtud diskrimineerimata, oleks asjaomase töökoha pidanud saama hageja. Tal on olemas kogemus ja ta oli pakutud töökoha jaoks igati sobiv.
- 5 Kostja leiab, et võimalik vanusest tulenev erinev kohtlemine on AGG § 8 või AGG § 10 alusel põhjendatud. Abistaja töö tähendab ülimalt isiklikku, kõikehõlmavat igapäevast koosolemist abistatavaga, kes on abistajast üldjuhul püsivalt ja täielikult sõltuv. Käesoleval juhul on teatav vanus ülimalt isiklik tingimus abistatava A äärmiselt isiklike vajaduste täitmiseks, et viimane kui üliõpilane saaks ülikooli sotsiaalses elus parimal viisil osaleda.

- 6 Puuetega inimestele isikliku abistaja teenuse osutamisel tuleb – vastavalt SGB IX §-le 8 – täita asjaomase abistatava põhjendatud soovid ja subjektiivsed vajadused, kuna isiklik abistaja on pidevalt puutumuses abistatava isikliku ja intiimsfääriga. Seda arvestades on abistatava põhjendatud soov teatavas vanuses isikliku abistaja järele oluline ja määrav kutsenõue AGG § 8 tähenduses. Ainult nii saab saavutada tugiteenuste osutamise eesmärki, mis on sätestatud SGB IX §-s 78, nimelt aidata isikul teostada põhiseadusega kaitstud isikuõigust. Lisaks on nõue on proportsionaalne. Vanusest tulenev erinev kohtlemine on käesoleval juhul lubatav ka AGG § 10 alusel, kuna see on objektiivne ja asjakohane ning põhjendatud õiguspärase eesmärgiga ning vahendid isikliku abistaja teenuse eesmärgi saavutamiseks on asjakohased ja vajalikud.

Eelotsusetaotluse põhjenduste lühikokkuvõte

- 7 Kostja äraütleamise tõttu on hagejat vanuse alusel otseselt diskrimineeritud. Kostja töökuulutus, millega otsiti 18–30aastast abistajat, annab alust eeldada, et hageja vanus oli äraütleamise (üks) põhjus. Kostja ei lükanud seda eeldust ümber.
- 8 Selgitamist vajab, kuidas luua tasakaal hageja õiguste ja puudega inimese õiguste vahel. Direktiivi 2000/78/EÜ sätete ning harta artikli 21 kohaselt saab tööd otsiv hageja taotleda tõhusat kaitset vanuse alusel diskrimineerimise eest. Puuetega inimesed – nagu 28aastane üliõpilane A –, kes otsivad isiklikku abistajat, võivad harta artikli 21 alusel taotleda tõhusat kaitset puude alusel diskrimineerimise eest. Lisaks on nende kasuks kohaldatav harta artikkel 26.
- 9 Saksamaal tuleb puuetega inimestele osutatavate tugiteenuste ja nende osutamise viisi kindlaksmääramisel täita abistatavate põhjendatud soovid, kuivõrd need on mõistlikud. Seejuures tuleb muu hulgas arvestada abistatava isikliku olukorda, vanust ja sugu. Sellega seoses võib abistatav määrata teenuseosutaja ja viimasega kokkuleppel isikliku abistaja isiku, abi osutamise laadi, aja, koha ja korralduse.
- 10 Abistatava soovide täitmisega ja abistatavale antud valikuõigusega võetakse arvesse puuetega inimeste õigust oma elu võimalikult ulatuslikult ise enesemääramise õigusest lähtudes korraldada ja omavastutuslikult kujundada ning soovitakse suurendada isiku omavastutust ja osalusmotivatsiooni.
- 11 Kuna isikliku abistaja teenus hõlmab kõiki eluvaldkondi ja laieneb paratamatult abistatava isiklikule ja intiimsfäärile – olenevalt konkreetse juhu asjaoludest osutatakse abi ka kehaholdusel ja hügieenitoimingute tegemisel, sealhulgas tualetis käimisel ja riidessepanekul ning riidest lahti võtmisel, kusjuures abistajatel on ülevaade abistatava kõikidest eluvaldkondadest, sealhulgas sellistest valdkondadest, millele üldjuhul puudub ligipääs ka lähimatel sõpradel ja pereliikmetel –, siis leiab eelotsusetaotluse esitanud kohus, et inimväärkuse tagamiseks tuleb isikliku abistaja teenuse kasutamise korral austada asjaomase puudega inimese elukorraldust puudutavaid soove ning seada need esikohale. Seepärast vajavad puuetega inimesed ulatuslikku vabadust neid saatvate isikute valikul. Samamoodi nagu puueteta inimestel peab ka neil olema võimalik valida,

kellega nad soovivad oma elu jagada. Eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul tuleb järelikult austada konkreetse puudega inimese soovi teatavas vanuses ja teatavast soost isikliku abistaja järele, eeldusel et see soov on konkreetsetel juhtudel asjakohane.

- 12 Seega tekib küsimus, kas direktiivi 2000/78/EÜ sätetega on kooskõlas, kui puuetega inimesed seavad isikliku abistaja valiku menetluses valikukriteeriumiks vanuselise eelistuse, olgugi et direktiivi 2000/78/EÜ artikli 2 lõike 2 punkti a kohaselt on otsene diskrimineerimine vanuse alusel keelatud. Direktiivi tõlgendamisel tuleb arvesse võtta Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni (Euroopa Kohtu 11. septembri 2019. aasta otsus DW, C-397/18, EU:C:2019:703, punktid 39 ja 40), eelkõige selle konventsiooni artiklit 19, mille kohaselt on puuetega inimestel teistega võrdsel alusel võimalus valida oma elukohta ning seda, kus ja kellega nad elavad.
- 13 Erineva kohtlemise lubatavus võiks kõne alla tulla **direktiivi 2000/78/EÜ artikli 4 lõike 1 alusel**. Viidatud sätte kohaselt võivad liikmesriigid ette näha, et erinevat kohtlemist ükskõik millise artiklis 1 nimetatud põhjusega seotud omaduse – sealhulgas vanuse – alusel ei peeta diskrimineerimiseks, kui see omadus on teatud kutsetegevuse laadi või sellega liituvate tingimuste tõttu oluline ja määrav kutsenõue, tingimusel et eesmärk on õigustatud ja nõue sellega proportsionaalne.
- 14 Sellega seoses ei ole veel selgeks tehtud, kas soov, mida puudega inimene on väljendanud oma enesemääramisõiguse raames, nimelt et tema isiklik abistaja oleks soovitud vanuses, on omadus viidatud sätte tähenduses (kõnealuse mõiste kohta vt Euroopa Kohtu 15. juuli 2021. aasta otsus Tartu Vangla, C-795/19, EU:C:2021:606, punkt 32), ja kas vanuseline eelistus võib olla oluline ja määrav kutsenõue. Selles võiks kahelda, kui arvestada Euroopa Kohtu praktikast (14. märtsi 2017. aasta kohtuotsus Bougnaoui ja ADDH, C-188/15, EU:C:2017:204, punktid 39 ja 40, ning 17. aprilli 2018. aasta kohtuotsus Egenberger, C-414/16, EU:C:2018:257, punkt 63), milles on märgitud, et kõnealune nõue peab objektiivselt tulenema kutsetegevuse laadist või sellega seonduvatest tingimustest ja et erineva kohtlemise õiguspärasus sõltub otsesest seosest tööandja kehtestatud kutsenõude ja kõnealuse töö vahel ning selle seose olemasolu peab olema objektiivselt kontrollitav. Asjaomane konkreetne soov ei ole nimelt üldistatav ja sellisena ei tulene see objektiivselt isikliku abistaja kutsetegevuse laadist ega sellega seonduvatest tingimustest. Asjaomane soov tuleneb konkreetse inimese subjektiivsetest eelistustest enesemääramisõiguse alusel enda elu korraldades. Eelotsusetaotluse esitanud kohus on seisukohal, et selle enesemääramisõiguse austamine ja teostamine isikliku abistaja valikul, eeldusel et asjaomane soov on põhjendatud ja proportsionaalne, on siiski kohustuslik.
- 15 Lisaks soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas põhikohtuasjas kujunenud olukorras võib kohaldatav olla **direktiivi 2000/78/EÜ artikli 6 lõige 1**, mille kohaselt võivad liikmesriigid ette näha, et erinevat kohtlemist vanuse alusel ei peeta diskrimineerimiseks, kui see on objektiivne ja asjakohane ning sellel on

riigisisese õigusega põhjendatud õiguspärane eesmärk ning kui selle eesmärgi saavutamise vahendid on asjakohased ja vajalikud. „Õiguspärane eesmärk“ võib seisneda selles, et arvesse võetakse puuetega inimeste õigust korraldada oma elu enesemääramisõigusest lähtudes tuginedes võimalikult suurel määral omavastutuslikult ning suurendada isiku omavastutust ja osalusmotivatsiooni. Peale selle tekib küsimus, milliseid nõudeid tuleb olenevalt asjaoludest järgida proportsionaalsuse ja vajalikkuse hindamisel.

- 16 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et Euroopa Kohtu praktika kohaselt on liikmesriikidel ulatuslik kaalutlusruum nii selles osas, millist kindlat eesmärki nad tahaksid järgida, kui ka selle eesmärgi saavutamise vahendite valikul, kuid selline kaalutlusruum ei tohi muuta vanuse alusel diskrimineerimise keelu põhimõtte rakendamist sisutühjaks (vt nt 3. juuni 2021. aasta kohtuotsus Ministero della Giustizia (notarid), C-91[4]/19, EU:C:2021:430, punkt 30, ja 12. oktoobri 2010. aasta kohtuotsus Ingeniørforeningen i Danmark, C-499/08, EU:C:2010:600, punkt 33).
- 17 Eelotsusetaotluse esitanud kohus märgib, et **direktiivi 2000/78/EÜ artikli 7** kohaselt ei takista võrdse kohtlemise põhimõtte kutsetegevuses täieliku võrdõiguslikkuse tagamiseks ühtki liikmesriiki säilitamast või kehtestamast erimeetmeid ükskõik millise artiklis 1 nimetatud põhjusega seotud halvemuse ärahoidmiseks või heastamiseks. Vastavalt riigisisesele õigusnormile, millega on üle võetud direktiivi 2000/78/EÜ artikkel 7, on erinev kohtlemine lubatud nii võrdõiguslikkuse tagamiseks kutsetegevuses kui ka üldiselt, kui sobivate ja proportsionaalsete meetmetega saab ära hoida või heastada teatud põhjusel tekkinud ebasoodsama olukorra. Selge ei ole see, kas direktiivi 2000/78/EÜ artikkel 7, kuivõrd selle tõlgendamisel tuleb arvesse võtta Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni artiklit 19 ja sellega seonduvat inimõiguste aspekti ning harta artiklitega 1, 7, 21 ja 26 antud tagatise, võib oluline olla sellise vanusel põhineva diskrimineerimise põhjendamisel nagu käesolevas põhikohtuasjas, olgugi et isikliku abistajaga ei taotleta võrdõiguslikkust kutsetegevuses. Sellega seoses märgib eelotsusetaotluse esitanud kohus, et Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni artikli 5 lõige 4 annab sõnaselgelt loa erimeetmeteks, mis on vajalikud, et kiirendada puuetega inimeste faktilise võrdsuse saavutamist või see tegelikult saavutada, ja viitab Euroopa Kohtu 9. märtsi 2017. aasta otsusele Milkova (C-406/15, EU:C:2017:198, punkt 48 jj).
- 18 Lõpuks on direktiivi 2000/78/EÜ **artikli 2 lõikes 5** märgitud, et kõnealune direktiiv ei piira riigisisese õigusega sätestatud meetmeid, mis demokraatlikus ühiskonnas on vajalikud muu hulgas teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitseks. Euroopa Kohtu praktika kohaselt võib direktiivi 2000/78/EÜ artikli 2 lõikes 5 nimetatud aluseid – nagu teiste inimeste õiguste ja vabaduste kaitse – käsitada võimaliku „põhjendusena“ (vt Euroopa Kohtu 22. jaanuari 2019. aasta otsus Cresco Investigation, C-193/17, EU:C:2019:43, punkt 52). Seda arvestades soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas sellises olukorras, nagu on kujunenud

põhikohtuasjas, võib hageja diskrimineerimine vanuse alusel olla põhjendatud direktiivi 2000/78/EÜ artikli 2 lõikega 5.

- 19 Ka selles osas võib mõju avaldada see, et isikliku abistaja teenused peavad arvestama puuetega inimeste õigust iseseisvusele ja autonoomiale. Kuna 28aastase üliõpilasega A sama vana puueteta inimene võib kaheldamatult vabalt otsustada, millises vanuses inimestega ta oma igapäevast elu jagab, siis räägib eelotsusetaotluse esitanud kohtu hinnangul nii mõndagi selle kasuks, et selline vaba valiku õigus peab isikliku abistaja valimisel olema tagatud ka puuetega inimestel. Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni puuetega inimeste õiguste konventsiooni preambuli kohaselt on puuetega inimestele tagatud inimõiguste ja põhivabaduste täielik teostamine ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Sama konventsiooni artikli 1 kohaselt tuleb lisaks edendada, kaitsta ja tagada kõigi inimõiguste ja põhivabaduste täielikku ja võrdset teostamist kõigi puuetega inimeste poolt. Samuti tuleb edendada austust nende loomupärase väärikuse vastu. Seda arvestades soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus teada, kas sellega on hõlmatud ka soovi avaldamise ja valiku tegemise õigus isikliku abistaja töökohale kandideeriva isiku vanuse osas. Eriline tähtsus võiks ka seejuures olla harta artiklitega 1, 7, 21 ja 26 antud tagatistel.

TÖÖDOKUMENT